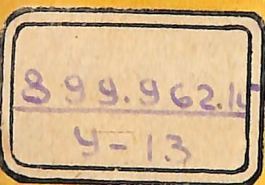

ՅԱԽԵԼԻ

ՇԱԿԼԱՅԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

ՊԵՏՐԱՏ

19 AUG 2011

arm-K-39

1977

299.962.15

Y-13

ՅԱԽԵԼԻ

ՇԱԼՎԱՅԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

(ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ)

Վրացիներից բաղվ. ԱՐՄ. ՄՈՒՐՎԱԼՅԱՆ
Նկարները՝ Գ. ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ

Գ Ե Տ Հ Բ Ա Տ

ՀԼԿՑԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱԳԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ

1988

59436-66

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՔ

Յախելու իսկական անուն-ազգանունը Պարմեն Բալաճրեւաճե յե: Ծնվել է 1866 թվի հունիսի 9-ին, Նախկին Ռաճայի նահանգի Յախի գյուղում: Յախելին գրագիտությունը սովորեց իր ընտանիքում: Յերբ նա դարձավ 10 տարեկան, նրա ավագ յեղբայր Անտոնը նրան տարավ Ստավրոպոլ քաղաք և այնտեղ հանձնեց քաղաքային ուսումնարանը: Այդ դպրոցն ավարտելուց հետո՝ փոխադրեց նրան գյուղատնտեսական ուսումնարան:

Այդ եւ ավարտելով՝ յերիտասարդ Յախելին առանձին քննություններ և տալիս ուսուցչի կոչում ձեռք բերելու համար: Իր մանկավարժական գործունեությունը նա սկսել է Ստավրոպոլի նահանգի Բեչսլադիի գյուղի դպրոցում:

1903 թվից Յախելին Քութայիս և փոխադրվում և նշանակվում է վրաց լեզվի ուսուցչի՝ Նախկին «Ս. Նինոյի» որիորդաց ուսումնարանում և արական կլասիկ գիմնազիայում, վորտեղ և մնում է մինչև իր կյանքի վերջը:

Վորպես ուսուցիչ, Յախելին տիրապետում էր իր առարկային, և միևնույն ժամանակ շատ աշխատասեր էր: 18 տարի ուսուցչությամբ և զբաղվում: Նրա աշակերտներից շատերը դարձան լավ հասարակական գործիչ:

Ազատ ժամանակը Յախելին գյուղացիության հետ միասին գյուղատնտեսական աշխատանքին էր նվիրվում:

Յախելին հեղափոխության հանգեալ յերախտա-
գետ է: Նա յերիտասարդության մեջ առաջ եր բերում
ատելություն դեպի ցարը և տարածում ցարիզմի տա-
պալման գաղափարը: Նա չի վրիպում վոստրիկանու-
թյան ուշադրությունից, և 1905 թվին գեներալ Ալե-
խանովի պատժիչ զորախումբը կրակի յե մատնում
բանաստեղծի տունն ու տեղը և հարուստ գրադարա-
նը՝ Յախի գյուղում, իսկ Յախելին հազիվ ազատվում
է մահից:

Յախելու կյանքն այնուամենայնիվ խորհրդավոր
վախճան է ունենում: 1919 թվի ոգոստոսին, իր սե-
փական բնակարանում, անհայտ չարագործները կյան-
քից զրկում են 53 տարեկան ալեխառն բանաստեղծին:

Յախելին իր գրական գործունեյությունն սկսել է
1883 թվից: Նրա առաջին բանաստեղծություններն ու
առասպելները մանկական էյին: Նա աշխատակցել է
այն ժամանակի միակ մանկական «Նորբաթի» ամսա-
գրին (լույս եր տեսնում 1883-1885 թ. թ.): Այդ ամ-
սագրի ուղղությունը հիմնականում մանկավարժա-
կան էր:

Ահա այդ ամսագրում է սկսում Յախելին առա-
ջին անգամ տպագրել իր ստեղծագործությունները յե-
րեխաների համար և ամսագրի հենց առաջին համա-
րում լույս է տեսնում «Մարինե» ժողովրդական լե-
գենդը: Պատմական բնույթ է կրում նրա յերկրորդ
լեգենդը՝ «Զաալին», վորը տպագրվում է նույն ամ-
սագրում, 1884 թվին:

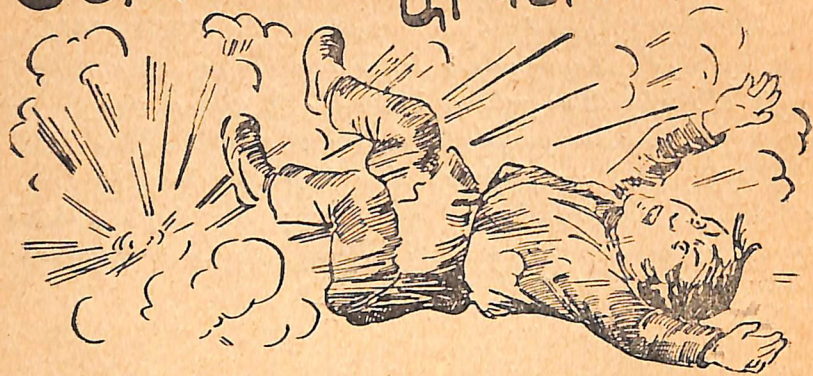
Նույնպես պատմական, հայրենասիրական և հե-
րոսական բնույթ է կրում նրա հանրածանոթ պոեմը՝
«Ասպետ Գուրգենը», վորն իր ժամանակին սիրելի յեր
գալրոցական յերեխաների համար:

Բացի դրանից, Յախելին գրում եր նաև մանկա-
կան այնպիսի բանաստեղծություններ, վորոնց նախ-
աակը խրատն ու դաստիարակությունն էր: Յախելին
ուսուցիչ եր և աշխատում եր մոտիկ կոնգենլ յերե-

խային, նրա հոգեբանությանն ու կոնկրետ պահան-
ջին:

Յախելու բանաստեղծություններն առաջին անգամ
և առանձին գրքով հրատարակվեցին 1935 թվին,
Վրաստանում: Տպագրված էյին առանձին գրքույկով
միայն «Ասպետ Գուրգենը» 1893 թ. և «Շալվայի ար-
կածները» (հրատարակված յերեք անգամ՝ 1885, 1892
և 1903 թ. թ.) պոեմները, վերջինի անունով ել կոչ-
վում է այս ժողովածուն, քանի վոր Յախելին գլխա-
վորապես հայտնի յե այս պոեմով վրաց մանկական
գրականության մեջ:

ՇԱԿԼԱՅԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Գիրք գրեցի յես ձեզ համար,
Փոքրի՛կ, փոքրի՛կ իմ լորիկներ,
Մարգարիտներ՝ իմ թանկագին.
Թող այն լինի ձեզ մի նվեր:

1.

Չարաճճի և անհանգիստ
Յերեխա յեր փոքրիկ Շալվան,
Անիույթ, անգործ՝ ցատկոտել միշտ
Ու ծիծաղել սիրում էր նա:
Մինչև տարբեր իր խաղերից—
Ցատկոտելուց չեր ձանձրանա,
Ով ել ուզեր նրան խրատել—
Ձո՛ւր էր անցնում փորձը նրա:
Յեվ նա ահա դրա համար
Հանդիպել է շատ փորձանքի,
Լաց է յեղել, ամեն անգամ
Մորմոքելով ու դառնագին:
Մի ուր Շալվան իրենց այգում
Վազ էր տալիս և որորվում.
Նա ուզում էր գտնել մի բան,
Վոր չարություն նորից աներ,

Յեվ իր փոքրիկ գիրքը հանկարծ
Ցանկապատին մոտիկ գցեց,
Ու նկատեց հենց այդ պահին
Մեղուներով լիքը փեթակ.
Մեղուները տոտիկներով
Կրում էին բերքը՝ արագ:
Հաճախ նրանց ձայնը զվարթ՝
Լսվում էր պարզ, ինչպես հնձերգ,
Յեվ զարմացած մանուկը լուռ
Դիտում էր հենց նրանց մեկ-մեկ:
Նա մտածեց վերջում այսպես.
«Սրանց՝ բնից կըքչեմ դուրս,
Ու կըտեսնեմ, թե մեջն ինչպես
Մեղուները գործ են անում»:
Հետո ճիպոտն առած ձեռքին՝
Նա փեթակին գնաց մոտիկ.
Ձեր թշնամին թող այն տեսնի,
Ինչ վոր տեսավ Շալվան փոքրիկ:
Ու մեղուներն իրար անցան,
Թե՛ հարձակվեց մի թշնամի,
Դե՛հ, յեղբայրներ, մենք միաձայն
Յեկեք խայթենք սրան հիմի:
Յեվ դուրս յեկան միահամուռ,
Իրար սիրով ձա՛յն տվեցին,
Հարձակվեցին այնպե՛ս ամուր,
Վոր վերջ չկար նրա լացին:
Ուռած Շալվան յերբ տուն գնաց՝
Հազիվ նրան ճանաչեցին...
Ա՛յ դու անպետք, գիրքը թողած՝
Չարությո՞ւն ես անում ելի:

2.

Մի անգամ ել՝ Շալվան մի մեծ
Կապույց տեսավ վերև դրած,
Մի քիչ մնաց ու մտածեց,

Ինչ վոր փչեց խելքին հանկարծ.
Յեւ նա հիշեց, ինչպես Ադեն
Պահեց խնձոր կարմիր-կարմիր,
Բայց ո՛ւր պահեց, նա չգիտեր,—
Արի ու դու հիմի գտիր...
Ասաց Շալվան. Թեև թաղցրին՝
Գործ դնելով ինչ-վոր հնար,
Դժվար հո չե՛, յես դարակից
Ցած կրերեմ այն ինձ համար.
Վոր աթոռներն իրար դնեմ,
Վար կթափեմ յես խնձորներ,
Մի մաս կուտեմ, ու մի մասն ել
Փոքրիկներին կտամ նվեր:

Աթոռները շարեց կողքին,
Մեկի վրա մյուսը դրավ,
Ապա յելավ խինդը դեմքին
Ու բարձրացավ նրանց վրա.
Թեքվեց վերին աթոռն ահա,
Զիմացավ, թե ինչպես չիկաց,
Ու թրմփաց չար յերեսան՝
Գրլուխն ի վայր գետին փռված:
Նրա փոքրիկ մարմնի վրա
Առաջ յեկան խոր ուռույցքներ.
Իսկ ճակատի վերքը նրա—
Ասես կպած ընկույզ լիներ:
Յեւ վեր կացրեց Ադեն հազիվ՝
Յերեսն ի վայր ընկած տղին,
Հետո ասաց. «Լավ չե՛, վորդիս,
Բան գողանալ վոչ մի տեղից»:

3.

Զուգեց կրկին հանգիստ մնալ
Շալվան տանը վոչ մի բուպե...
Ու մտածեց,— արի, գնամ
Այնտեղ՝ յերկրորդ սենյակը մեր,

Ադեյի մոտ, ինչ վոր մեկի
Զայնն է դալիս ինձ անծանոթ.
Գուցե՛ դաթա բերած լինի—
Խորիսխը մեջ, անուշահոտ...

Գաղտազողի նա մոտեցավ.
Փոքր ինչ ահա դուռը բացեց,
Իր Ադեյի ընկերուհուն՝
Նա գողի պես ծածուկ նայեց:
Շունչը պահած դռան յետև՝
Լուռ լսում էր խոսակցություն.
Փոքրիկ անցքից աչք էր դնել,
Բայց համարձակ ներս չեր մտնում:
Ու այդ պահին նա չիմացավ,
Ինչպես մեկը դուռը բացեց,
Նրա քթին ամուր կպավ,
Վոնց ջուր՝ արցունքն աչքից թափեց:
Լսեց իսկույն լացը նրա՝
Հայրը ծերուկ, արծաթահեր,
Տեսավ վորդու դեմքը ուռած
Յեւ արցունքի առատ չիթեր:
Վորդուն ասաց. «Պահակ կանգնել,
Լսել ծածուկ՝ մեկ ուրիշի՝
Ամոթ է խիստ, անպատվաբեր,
Հեռո՛ւ մնա, քեզ վայել չի:
Յեւ ում հետ վոր դու գործ չունես՝
Ինչո՞ւ համար լսել նրան.
Շալվա՛, վորդիս, թե խելք ունես,
Զարության տեղ լավ բան արա»:

4.

Մեկ ել՝ Շալվան տան անկյունում
Տեսավ դրված մի մեծ սնդուկ,
Իրեն դսպել ել չեր լինում,

Ծով յեռանդից սիրտն եր թնդում:
 Ու մտածեց. «Արի, բանամ,
 Գուցե մի բան մեջը լինի,
 Ազեն յերեկ ինչ-վոր մի բան
 Այնտեղ պետք է պահած լինի:
 Յեւ մոտեցաւ նա անդուկին,
 Ու չարչարեց նա միայնակ,
 Յեւ վերջապես հենց վոր բացեց,
 Գրուխն անցրեց մեջն համարձակ.
 Սակայն հանկարծ փոքրիկ տղան
 Սայթաքելով պինդ բնկավ ցած,
 Կտիարիչը շարժեց տեղից,
 Գլխին հասցրեց ամուր հարված:
 Լաց եր լինում Շալվան ցավից,
 Թպրտում եր, արցունք թափում,
 Մերթ գրուխն եր արկղին տալիս,
 Մերթ հատակին վռաքով զարկում...
 Նրա բախտից Ազեն յեկավ
 Յեւ ազատեց իր Շալվային,
 Հանդիմանեց կրկին անդամ,
 Խրրատ տվեց, վոր եւ չանի:
 Առաց նրան. — «Դու այդքան չար,
 Յեւ անհանգիստ պահում ես քեզ.
 Բավ է, նստիր ու գիրք կարդա,
 Յեղիք հանգիստ, խելոք ու հեզ»:
 Նա չեր կարող արդարացնել
 Իր խայտառակ վարքը նորից,
 Յեւ տանջվում եր ցավից անվերջ,
 Յեւ այրվում եր խիստ ամոթից:

5.

Շալվան՝ ծածկված մի մեծ զամբյուղ
 Տեսավ զրված տան անկյունում.
 Յերբ մոտեցավ նա աներկյուղ՝

Այսպիսի միտք ծագեց գլխում.
 «Մեջը կա սեխ եւ ձմերուկ,
 Վոր պահել է Ազեն նորից,
 Արդեն գիտեմ տեղը, ծածուկ
 Կը վերցնեմ այդ զամբյուղից...»
 Մոտեցավ նա, ձեռքը մեկնեց,
 Ուղեց հանել սեխ զամբյուղից,
 Այլ բան տեսավ բայց սեխի տեղ,
 Ու հեռ քաշվեց նա յերկյուղից:
 Յեւ զուգության միտքը հետին՝
 Լուռ չքացավ նրա գլխից,
 Մտին կպավ մի խեցեկտին,
 Կծեց նրան: Գուռաց ցավից...
 Այդ զուռոցից մայրը նրա
 Վաղեց խկուռն դեպի վորդին,
 Ծիծաղելով փրկեց նրան,
 Մտից օղկեց մի խեցեկտին:
 Առաց. — «Շալվա, դու խելոք չես,
 Կըծկվում ես սիրտըս վախից,
 Իմացիր, բան չեմ տալու քեզ,
 Այս խեցեկտնի վոտից բացի»:

6.

Խաղի համար խիստ տաքացած՝
 Շալվան տանը չըհամբերեց,
 Յեւ զուրս յեկավ ու վաղեց ցած,
 Ծանոթ աչուռն մոտիկ կանգնեց:
 Յեւ իր աչքով այնտեղ տեսած
 Խաղողը խաղ, տանձն ու խնձոր
 Յերեացին նրան հասած —
 Անուշահամ ու մեղրածոր:
 Յեւ մտածեց. «Արի ծածուկ
 Մտնեմ այդի, ու լուռ՝ քաղեմ,
 Ինչքան կերա, կուտեմ խաղող,
 Մընացածը տուն կըտանեմ»:

Ասաց ու նա ցանկապատից
 Զեռքը մեկնեց հասած մրգին,
 Համը առավ ու հիացավ...
 Ուզեց Շաւիւն քաղել կրկին:
 Այդ ժամանակ փչոտ մի ճյուղ
 Ամուր բռնեց թեր նրա,
 Ուզեց պոկ գալ, բայց, ~~ա~~՛յ, կախվեց
 Ցանկապատից գրլուխն ի վայր.
 Միտք եր անում. «Այսօր արդեն
 Բանքս բուրդ ե... ու ճար չկա,
 Ինձ չի՛ կարող մայրըս դտնել,
 Հորաքրոջ հետ վոնց ել ման գա:
 Յերբ վոր մթնի, դայլը կգա,
 Յեվ ինձ պատառ-պատառ կանի,
 Ել չեմ տեսնի յես սարն ու քար,
 Որվա լույսը, կյանքն աշխարհի»:
 Սակայն շուտով, ասես բախտից,
 Այգեպանը տեսավ նրան.
 Յեկավ, իսկույն ցանկապատից
 Նրան բռնեց ու ցած բերավ:
 Ասաց նրան. — «Բեզ կծեծեմ
 Այդ գողուկիս համար մի լավ,
 Այստեղ ահա քեզ կպահեմ
 Ու կթողնեմ սոված-ծարավ»:
 Յեվ լացացրեց ահա նրան՝
 Մի լավ ծեծված կատվի նման,
 Ականջներից ամուր քաշեց
 Ու դուրս արեց, վոր տո՛ւն գնա:

7.

Յեվ մի անգամ Շաւիւն գնաց՝
 Ինչ-վոր տեղից ճարեց մի կարթ,
 Սարքեց, ծայրին վորդ ամբացրեց,
 Ու վազ տվեց գետակի ափ:

Նա մտածեց. «Այս ջրի մեջ
 Զուկ եմ տեսել յես շատ անգամ,
 Ուրիշները թե կբռնեն,
 Յես նրանցից հե՞տ կմնամ:
 Կարթը ձեռաց յես կիջեցնեմ
 Ահա այստեղ, ջուրը պղտոր,
 Միչտ ել այսպես ձուկ կբռնեմ,
 Տուն կտանեմ յես ամեն ոք»:

Ու պահպանեց ձուկ վորսալու՝
 Ինչքան գիտեր՝ կարգ ու կանոն.
 Նա թափ տվեց ճիպոտն ամուր,
 Կարթը ձգեց ափը ծանոթ:
 Բայց զո՛ւր անցավ ջանքը նրա,
 Կարթը չեղվեց նպատակից.
 Կարթի թելը պտուլտ յեկավ
 Ու կախ մնաց ծառի ճյուղից:
 Մտածում եր. «Անտե՛ր մնաս,
 Թե չկառչեր ծառի ճյուղին՝
 Տաս ձկեց շատ մի՞նչե հիմա
 Կըշարեյի ջրի ափին:
 Ել ճար չկա, պետք ե յելնեմ
 Այդ անպիտան ծառի վրա,
 Վոր իմ կարթը ներքե բերեմ,
 Ու ձո՛ւկ բռնեմ յես հենց հիմա»:
 Շաւիւն ահա արագ-արագ
 Սողոսկելով յելավ ծառը,
 Զյուղին հասած՝ նա կանգ առավ,
 Վոր ազատի հիմա կարթը:
 Բայց յերբ հանդիստ բռնեց ամուր
 Նա իր ձեռքով կարթի թելից,
 Զայթոց լավեց ակնթարթում,
 Զյուղը պոկվեց բարակ տեղից,

Յեւ չա իսկույն այդ ճյուղի հետ
 Յերեսն ի վայր գետակն ընկաւ...
 Վեր բարձրացաւ, նորից սուզվեց:
 Այդպէս ահա նա հազիւ հազ
 Դեպի ամբ առաջ յոգաց,
 Յեւ տուն գնաց նա վազե վազ,
 Ու դառնաղին, լացակամած:

8.

Շաւրան ուներ մի շուն՝ Մուրա,
 Բրդոտ ու մեծ, սև եր մորթին,
 Պոչը փունջ-փունջ, աչքը կրակ,
 Ականջները փաթիլ-փաթիլ:
 Մուրան անգործ՝ որ-ցերեկով
 Պառկում եր դուրս՝ արևի տակ,
 Իսկ գիշերը՝ իր հաջոցով
 Տունն եր հսկում, փորպէս պահակ:
 Մի որ գլուխն իր թաթերին՝
 Պառկած եր շունն այնտեղ՝ բակում,
 Ականջը կախ, իսկ աչքերին
 Իջել եր նոր անուշ մի քուն:
 Շաւրան թեև գիտեր չառ լավ,
 Վոր չէր սիրում Մուրան կատակ,
 Սակայն դարձյալ նա մոտեցաւ,
 Վտարով տվեց ամուր մի զարկ:
 Յեւ մրմոաց շունը ծուլ-ծուլ,
 Գանի գետ նա չէր կատաղել,
 Ու դրանից՝ Շաւրան սրտում
 Ինչ-վոր հրճմանք ըզգաց թեթև:
 Ուզեց նրան կատաղեցնել,
 Ու սեղմեց պոչն իր վառի տակ,
 Այդ ժամանակ շունը հանկարծ
 Թռաւ տեղից, ինչպէս կայծակ:
 Սարսափելի մոնչոցով՝

Պտույտ դործեց նա խոր դաղված,
 Կատաղությամբ. ու հաջոցով
 Իսկույն ցատկեց դեպի Շաւրան.
 Յերբ մոտեցաւ շունը ցատկոտ՝
 Բռնեց ամուր նրա վոտից,
 Չարածճի Շաւրան այսպէս
 Նորից ըզգաց ցաւ ու կսկիծ:
 Յեւ նա հանկարծ ցետումն ընկաւ,
 Շան յերկյուղից չճեւ եր խիտ,—
 Կծուտել եր Մուրան այնքան,
 Մինչև ըզգաց իրեն հանդիստ...
 Չայնի վրա լեզապատառ՝
 Թռաւ տեղից մայրը նրա,
 Շունը հազիւ պոկեց փորպուց,
 Վոր ընկած եր յերեսն ի վայր:
 Նախքան նրան կպռակեցներ,
 Լվաց նրա փառն արյունոտ,
 Վերքի համար նա մտածեց,
 Գնաց իսկույն բժշկի մոտ:
 Կապկպեցին վերքն արյունոտ
 Վտարի վրա՝ ամուր խածած.
 Դեղ խմեցրին մի դառնահոտ.
 Նա անկողնում յերկա՛ր մնաց.
 Վերջը՝ հազիւ-հազ կաղզուրված՝
 Վտարի կանգնեց ու վեր յելաւ,
 Յեւ հետագա կյանքի համար
 Ուզեց պահել իրեն չառ լավ:
 Յեւ առաց նա. «Մորից ծածուկ
 Ել չե՛մ գնա յես վոչ մի տեղ,
 Թե չե ահա ամեն անգամ
 Կրտուժեմ յես այսպէս անմեղ:
 Խելքի բերեց վերջերս ինձ
 Մուրան խելք, հսկա մի շուն,
 Կատաղում է նա կատակից...
 Ատամները՝ սուր ալմաստից:

Կանաչ դաշտում թրվալիս՝
 Շալվան լսեց ինչ-վոր մի ձայն,
 Նա կանչում էր, ձայն էր տալիս,
 Վոր ինքն արագ մոտը գնար:
 Յեվ նա գնաց չոր ծառի մոտ,
 Գիրքը դրեց ահա կողքին,
 Նստեց այնտեղ և մտածկոտ
 Ականջ դրեց անուշ յերգին:
 Տեսավ սիրուն բույնը՝ ծառին,
 Վորից տկլոր ու խղճալի
 Նայում էյին նրան վերից՝
 Զաղուկները սև ագռավի:
 Տղան ձայնեց. — «Յես ձեզ մատա՛ղ,
 Այս ի՛նչ հրաշք բան տեսա յես.
 Ձե՛, չե՛մ լարի յերբեք թափարդ,
 Ու կրոնեմ սրանց այնպես:
 Ո՛ւր կփախչեն սրանք անթև,
 Գնամ, բերեմ ձեռաց սանդուխ,
 Զարածճի ձաղերը սև՝
 Ներքև բերեմ բոլորից չուտ:
 Յեվ նա շտապ այգի վազեց,
 Գործը նրան խինդ էր տալիս,
 Այնտեղից մի սանդուխ բերեց
 Ու այն հենեց յերկար ծառին.
 Յերբ վոր նրա ծայրը հասավ,
 Սանդուխն ահա շարժվեց թիթև,
 Կորցնելով իրեն Շալվան՝
 Գրլուխն ի վայր ընկավ ներքև:
 Վղին՝ սաստիկ մի ցավ ըզգաց,
 Վնաս տվեց վոտ ու ձեռքին.
 Յեվ խեղճ աղան, յերբ վեր կացալ՝
 Լուռ հեկեկաց ցավ ու վերքից:
 Տուն հասնելիս՝ Աղեն ասաց.

— Մի՛ դառնացնի մեր կյանքը դու,
 Քեզ լավ պահիր ու խելոք կաց,
 Դարդից մարդու սիրտն է ճաքում:

Յեվ մի անգամ թռչկոտելով՝
 Նա դաշտ գնաց ըզբոսնելու,
 Ու վազ տվեց խիտ թփերով,
 Անցավ-գնաց տանից հեռու:
 Այնտեղ տեսավ նա ծաղիկներ,
 Նրանց վրա՝ թիթեռնիկներ.
 Մոտեցավ նա, ու ձեռներով
 Աշխատում էր նրանց բռնել:
 Սակայն ինչքան թիթեռ բռնեց՝
 Սատկոտեցին նրա ձեռքում.
 Ու Շալվայի սիրտը ցավեց.
 Նստեց ծառի տակը՝ տրտում:
 Յեվ նա ասաց. «Խեղճ թիթեռներ,
 Ձեզ հետ ինչքա՛ն վատ վարվեցի,
 Կյանքից ահա զրկեցի ձեզ,
 Մի որը ձեր՝ դառնացրի:
 Թռչուններին արի լսեմ
 Ու սովորեմ յերգը նրանց,
 Դալլայները նրանց պես-պես՝
 Գուցե լավ բան ասեն հանկարծ»:
 Ու հանձնվեց իր մտքերին՝
 Շատ անհանգիստ, չարածճի,
 Ականջը միշտ նրանց յերգին՝
 Սիրտն էր թնդում ամեն կանչից.
 Դալլայում էր սոխակն անուշ,
 Զայնը սփռում նա չորս բոլոր,
 Մերթ արտուտը ճախրում էր լուռ,
 Թեմիկներով փայլուն ու նոր...

59736-66

Այդ ժամանակ՝ Շարվան հանկարծ
 Խայթոց ու ցավ ըզգաց մարմնում.
 Նա վախեցավ... յեվ մոռացա՛վ
 Թռչունների յերգն ու խնդում:
 Յեվ վազ տվեց նա դեպի տուն՝
 Գորգոռալով, թե՛ «Ողնեցե՛ք,
 Մըջուռները ծակծկեցին...
 Յեկեք հագիս չորն հանեցե՛ք»:

Նրա ձայնից մայրը յեկավ,
 Տեսավ աշտեղ իր Շարվային,
 Հանեց չորեր, նո՛րն հազցրեց,
 Վոր չտանջվեր այդ ցավերից:
 Ասաց վորդուն.— «Ա՛յ անպիտան,
 Ինձ քո վախից մի տանջիր լուռ...
 Ել վոչ մի տեղ քեզ չեմ թողնի,
 Ու կպահեմ փակ սենյակում»:

11.

Ինչ-վոր մի տեղ Շարվան դտավ
 Մի առավուտ փոքր ինչ վառուդ,
 Յեվ նրա հետ խառնեց ծծումբ,
 Քիչ ել ածուխ, յերկաթ ժանդուտ.
 Ասում եր նա. «Մի թղթի մեջ
 Կփաթաթեմ այս նյութն ամբողջ,
 Վեր կնետեմ դեպի յերկինք
 Գնդակի պես՝ կրակ-վառուդ:
 Հայրըս թեյեվ ինձ չեր թողնում,
 Վոր անեյի նման մի բան,
 Բայց նա հիմա սենյակում չե,
 Ու արգելքներ իմ դեմ չկան»:
 Ասաց ու նյութն իր հավաքած

Դարձրեց թղթի մի լավ կապոց,
 Յեվ դուրս բերեց ահա կրակ,
 Վոր վառողին տաք հուր ու բոց:
 Յեվ թղթի մեջ՝ այդ ժամանակ
 Պայթեց վառողն աշտեղս հանկարծ,
 Վոր յերեսան բոց-ծխի տակ՝
 Կորավ մի պահ ու չեբեվաց:
 Մեջքի վրա գետին ընկած՝
 Շարվան ահա ուշաթափված՝
 Կարծում եր, թե մեռել է հենց,—
 Ու այդպես նա յերկա՛ր մնաց:
 Դեմքը նրա՝ շատ եր փոխվել,
 Անսովոր եր դարձել ախքան,
 Ճաքձքել եր, վերքով լցվել,
 Գլխին արդեն ել մազ չկար.
 Նրա աչքի թարթիչներին՝
 Մինչև անգամ բան չմնաց,
 Այտն ու հոնքը վառվեցին խիստ,
 Դեմքի գույնն ել իսպառ գնաց:
 Յեվ գոռում եր.— «Խղճացե՛ք ինձ.
 Անբախտ ու խեղճ, այսպես զրկված
 Մազից, հոնքից, թարթիչներից,
 Այսուհետև ել ո՞ւր գնամ:
 Մտիկ չարի ծնողներին
 Տված լավ-լավ խրատներին,
 Անկարգությունն ու չարություն՝
 Իմ խեղճ գլխին փորձանք բերին»:
 Հետագայում թեև Շարվան
 Լուռ եր, խելոք ու շատ հանգիստ,
 Բայց այն սիրուն, լավ յերեսան—
 Այլանդակված, տգե՛ղ եր խիստ:

ԽԵՂԶ ՊԱՊԻԿԸ

1.

Հողմն եր վռոնում ու գալարվում,
Գիշերն եր մուլթ և անհանգիստ...
Ա՛խ, փոթորիկն անտեր-անտուն,
Վոչ խիղճ ունի, վոչ գուլթ, վոչ սիրտ:
Ծառերն ե նա ճոճում ու ժգին
Յեւ վռոնում ե բորենու պես,
Չկա՝ դրսում չունչ մի հեռին,
Վոչ ել գաղան սուլած ու մերկ:

Հողմն ե վռոնում ու գալարվում,
Յեւ սար ու ձոր թնդում են խուլ,
Իր սիրած մոր՝ հողի կրծքին՝
Ծաղիկն ընկավ լուռ ու ախուր:
Ջյուն ե գալիս... ու փաթիլներն
Փայլելում են հազար ձևի.
Հողմն ե թնդում, յերկինքն առնում՝
Ջյունն անելով հողմացրիվ:
Գիշեր ե մուլթ, խոր ու խավար,
Դժոխքի պես մռայլ ու խուլ,

Հողմից գետինն այն սառցապատ՝
Լաց ե լինում ու վողբում լուռ:
Յերկնի կամարն իջել ե ցած,
Խրոով ու սև՝ լո՛ւռ տարածված,
Աչքերը փակ կույրի նման՝
Յերկինքը մուլթ, վոնց գերեզման:
Մինչև կուրծքը թաղված ձնում՝
Գալիս ե լուռ շավղով Ջալին,
Այդ ծերունին չե՛ր խմանում
Ուր ե գնում այս չար ժամին.
Նմանվում եր թումբը թմբին,
Կորցրել եր ճամբան յերկար,
Մուլթն եր իջել նրա աչքին,
Որ-ցերեկով լույսը չկար:

Քայլում եր նա խոր ճյուղներում,
Ինչպես մարտիկ, բայց հոգնաբեկ,
Ջահելության ուժից զրկված,
Ծեր, և՛ հոգնած, և՛ կիսամերկ:
Նստեցրել եր թռռանն ուսին,
Ուլթ տարեկան վորբ Գիգուլին,
Յրտից սառած դողում ե նա,
Տերեն ինչպես ծառի ճյուղին:
Յեւ ծերունին՝ ճանապարհին
Ճեղքում ե բուքն իր թույլ կրծքով,
Ու հասնելով բլուրներին՝
Իջնո՛ւմ բզգուշ նրանց լանջով:
Գիշերն ե մուլթ, հողմը լալիան,
Ինչպես դժոխք, խավարամած,
Բուքը ուժգին՝ յերկինքն առած՝
Ճամբա գնալ դժվարացա՛վ:

Բանը բուրդ ե, թույլ ծնկների
Ուժը նրան դավաճանեց:

Բուքն անթափանց ու կտտաղի՝
Խեղճ ծերունու հոգին հանեց:
Նստեց անճյուղ ծառի տակին,
Ու չի շարժվում լեզուն ցրտից,
Լսում է նա լացը հողմի,
Յեւ պատում է սրտին թախիժ:
— Պապի՛կ, սառա... ա՛խ,

քարացա...—

Հաղիվ Գիգուլն ասաց տխուր:
— Գոռա՛, գուցե մեկը գուրս գա,
Յեւ ուղեկցի մեզ մինչև գյուղ,
Թե չե բուքն է հա սատկանում,
Սարսափում եմ այդ ձայներից.
Հողմը մի տեղ մեզ կըգցի,
Ու կըկորչենք մենք այս ուրից:
Յեւ գոռում է Ջալին ահա,
Ըստանում է ուժ ու յեռանդ,
Ու գոռալիս մնում է հա,
Վոր դիմացից պատասխան գա:
Բայց ձայն չկա վոչ մի տեղից,
Քամու վռոնոցն ահա նորից,
Յեւ վորբացած յերկրին տխուր՝
Մո՛ւթն է պատել ամեն կողմից...
Վտաքի յելավ դարձյալ Ջալին,
Յեւ գնո՛ւմ է հա տնքալով,
Միշտ զարկում է նրան քամին,
Առաջն առնում վնդատալով.
Մերթ դցում է նրան աջ կողմ,
Մերթ բերանը լցնում բքով.
Մի թիղ ճամբան նրա համար
Չգտած է՝ գոռ ինչպես մի ծով...

2.

Մեղքը լինի նրա վզին,
Ով այս ուրը սրան դցեց.

Փոքրիկ Գիգուլն՝ այս ծերունու
Ապավենն է ու հույսը մեծ:
Ուզում եր՝ թոռն ուսում առնի,
Միշտ այդ մասին միտք եր անում,
Ասում եր նա. «Ուսումն է թուր՝
Դառն ու դժար մեր ես կյանքում»:
Ըստասում եր այսպես ուսմանն
Ու հաշվում եր ուրը-ուրին.
Ոգոստոսի վերջում ահա
Քաղաք տարավ նա Գիգուլին.
Նրան ասին.— «Այս դպրոցում
Վոր տեղ չունենք, ինչպե՛ս անենք,
Թե կըբերես հունվար ամսին,
Առանց խոսքի մենք կընդունենք»:
Յեւ հունվարն ել ահա յեկավ,
Ջալին քաղաք գնաց նորից.
Հասավ դպրոց, տեսավ մեծին,
Վոր նայում եր պատշգամբից:
Իսկ այդ գոռոզ հոգաբարձուն
Հոնքը կիտեց ու բարկացավ,
Այդ շատ պարզ եր մեր ծերունուն,—
Սրտում ըզգաց խորունկ մի ցավ:

Յերբ նա հասավ, ծունկը չոքեց.
— Աստված սիրես, մի ճա՛ր արա,
Իմ ծերության ուրում,— ասաց,—
Հույս-ապավենս մնում է սա,
Ախ, ուսումից զուրկ մի՛ք թողնի,
Ընդունեցե՛ք իմ Գիգուլին,
Կարոտ ուսմանն ու պիտանի—
Ձեր ծառան է նա այս ուրից:
Վո՛չ աղաչանք, վո՛չ պաղատանք
Ձը փափկացրին սիրտը մեծի,

Յեւ Նա տվեց «վաչ» պատասխան...
 Իր վշտի հետ մնաց Ձալին,
 Մտածում եր. «Այսպես ել բան,
 Հարկ ենք տալիս, անհաց մնում,
 Տալիս ենք և՛ ուսման համար,
 Բայց այդ անտերն ո՞ւր ե գնում...»
 Ու պաղատեց Նա նորից-նոր.
 — Գթո՛ւտ յեղեք այս հասակիս,
 Ուսում տվեք իմ Գիգուլին,
 Ել հող չկա՝ վոտիս տակին:
 Հողաբարձուն վրան գոռաց.
 — Գնա՛, կորի՛ր, թափառակա՛ն...
 Ձահլես տարավ շունը պառավ,
 Ուսո՛ւմ տվեք, ուսմա՛ն յեկանք...

Յեւ դուրս արին Ձալուն ահա...
 Նա հետ դարձավ վշտի ծովով,
 Հետն ել տխուր թուր նրա—
 Սիրտը խորով ու խոցերով:
 Հողմը յելավ ճանապարհին,
 Ձյունը թափվեց ճերմակ ու խոր,
 Ու տառապած մեր ծերունին՝
 Գնում ե լուռ, սիրտը մոլոր...

3.

Գնում ե նա... գիշերը մուլթ
 Ծանրանում ե, հա՛ ծանրանում,
 Հողմն ե վռոնում, հողմը ցատկոտ,
 Բուրբ ձյունի՝ վե՛ր գալարվում,
 Գետինն առնում, թուփը պոկում.
 Կայծակից ել ահեղ ե նա,
 Ապտակ տալիս նրա գեմքին,

Ու չի՛ թողնում վոտքի վրա:
 Ու մաշվել են, մաշվել խաղառ,
 Տրեխները նրա վոտքի,
 Ու կախվել են, վորպես լույս,
 Սառցե չիթեր բեխի տակին:
 Պատըսվել ե ոճիքն ահա,
 Կուրծքը տկլոր, ինքը անտուն...
 Անտե՛ր մնաց, անիծյալ բախտ,
 Կյանք չէ՛ս տվել դադող մարդուն:
 Ել ուժ չունի, վոր պայքարի,
 Վայող բքից խեղդվում է նա,
 Յերբ ընկնում ե, ծանր ե գալիս...
 Ուժատ՝ տեղից վո՛նց վեր կենա:
 Մառեց վոտքը, ինչպես և ձեռք.
 Իսկ հոնքերից սառույցն ե կախ,
 Նա նվաղեց... մեռավ ասես,
 Թեև բերնում դեռ շունչը կա:
 Փորած փոսում նա կուչ յեկավ,
 Իր Գիգուլին սեղմեց կրծքին,
 Ու շոր հանեց վրայից նա,
 Յեւ փաթաթեց իր վորրուկին:
 Ինքը մնաց ահա տկլոր,
 Յեւ ընկած ե ճղված չապկանց,—
 Միայն փրկի իր Գիգուլին,
 Այդ եր ուղում Ձալին սրտանց:

Հողմն ե վռոնում, յերկինքն առնում,
 Դաշտն ե վողբում լուռ, տխրալի...
 Գազանն ահից նստած վորջում՝
 Սիրտ չի անում մի քայլ անի:
 Ճնճողուկին ել բախտն ե ժպտում,
 Թուփն ե մտել նա գողունի,

Սաղայն միայն Ձալին անտուն՝
Թագնըվելու մի տեղ չունի:

Հին փոսի մեջ պապը անշարժ՝
Իր Գիգուլին գիրկն է առել.
Նա նստել է գըլուխը կախ,
Կապտել անշարժ ու լուռ սառել,
Կարծես լինի ուշքը կորցրած,
Անձայն ու խեղճ արձան մի սառ,
Յեւ չապիկն էլ մեջքին ձգված՝
Կախվել է հա պատառ-պատառ:
Սառնամանիքն էլ չի՝ ըզգում,
Դանդաղ իջնում է խոր մի քուն,
Ուրվականներն աչքի առաջ՝
Պատվում են հանգիստ ու լուռ...
Ընկել է նա յերազ աշխարհ,
Տեսնում է նոր, անուշ յերկիր,
Ուր չի տանջվում նա անարդար,
Թափառակա՛ն ու տարագիր՝
Իր Գիգուլը շատերի հետ
Սովորում է, գիրք է կարդում,
Ուսման գործում առաջավոր՝
Շատերին է գործով հաղթում.
Խինդ է առնում սիրտը նրա,
Վոր փոխվել է կյանքն անհանգիստ.
Նա տեսնում է ահա սահման,
Վերացել են տանջանքն ու վիշտ...

4.

Առավոտ է... հողմը հանդավ.
Ձյունը գալուց յերբ դադարեց՝
Արևն ահա յելավ հանկարծ,

Խեղճ Գիգուլին սիրով նայեց.
Տղան մեկ էլ չորերն հանեց,
Ձերմ արևը աչքով չափեց,
Յեւ անսահման սեր ու խինդից՝
Ինչ էր մնում արցունք թափեր:
Ու ձայն տվավ իր պապիկին.
— Ազատվեցինք, դե՛հ, գնանք տուն,
Վե՛ր կաց, գնանք ձեռքը-ձեռքի,
Արևն վերից աչքն է թարթում...

Բայց պապիկը նստած է լուռ...
Դեմքը աճալով ու թախծալի...
Գիգուլն ահա նորից տխուր
Ու զարմացած՝ ձայն է տալիս:
Ձեռ է տալիս նա ծերունուն,
Վոր զարթեցնի, տեղից հանի,
Բայց վախեցած հեռու փախավ,
Յերբ վոր տեսավ, ահա Ձալին
Կողքի՛ ընկավ լուռ ու տխուր...
Կուչ էր յեկել այդպես սառած,
Գըլուխը կախ կրծքի վրա
Ու ձեռքերը՝ լո՛ւռ կարկառած:
Փոս են ընկել աչքերը խոր՝
Լուռ է լեզուն, բերանը բաց,
Փայտն էլ սառցով կպե՛ց մարմնին՝
Այլ ձեռքի մեջ ամուր բռնած:
Ու տալիս է մեջքը կապտին,
Դեմքը սառցից թռչնած է խիտ,
Ընկած է նա անշունչ ու լուռ,
Յեւ ազդում է սարսափ ու վիշտ...
Գիգուլը՝ լուռ մի պահ կանգնած՝
Ձայն չեր հանում, անգոր էր նա,
Ու զարմանքից ասես սառած՝

Չոած աչքով նայում եր հա...
 Յեւ նա շուտով ուշքի յեկավ՝
 Ահ ու սարսափ միշտ զգալով,
 Յեւ ուժ առած՝ տեղից թռավ,
 Դեպի գյուղը հարա՛յ տալով...

5.

Շատ ժամանակ անցավ արդեն,
 Շատ բան փոխվեց զեպքի որից,
 Թախիժ ու ցա՛վ տվեց նորեն
 Կյանքի ահեղ պայքարը ինձ:
 Սև մաքերով ահա տարված՝
 Ճամբա ընկա գյուղից հեռու,
 Փախչում եյի դառը մաքից,
 Վոր ինձ հազար վիշտ եր բերում:
 Ու յես տեսա՝ ճամբից հեռու
 Մեն-մենավոր մի գերեզման,
 Տեսա, և յես կանգնեցի լուռ՝
 Լի հարգանքով մի անսահման:
 Մի թումբ եր այն, շուրջը նրա
 Կային այլ թումբ ու բլուրներ,
 Պատել եյին նրան հազար
 Ծաղիկ ու ծիլ՝ վառ և գունեղ:
 Նայում եյին սրտամորմոք՝
 Նրան հեռվից անտառն ու լեռ,
 Ամեն ինչ լուռ եր նրա մոտ,
 Չեյին լսվում վշտոտ ձայներ:
 Գերեզմանի շուրջը՝ խումբ-խումբ
 Փովել եյին ծաղիկ ու սեզ,
 Կանաչ եր ծառ. գետինն ու թումբ՝
 Թավչակոյուլ ու գեղատես.
 Հովն եր խաղում խաղաղ ու հեղ,
 Սրվսվում եր ծաղկանց միջին.
 Ծիծեռնակը յերկնքով մեկ

Ճախրում ուրախ՝ նրանց գլխին:
 Այնտեղ կար մի արձան չնչին.
 Այդ արձանին նայելով յես—
 «Աստ հանգչում ե պապիկը խեղճ»,—
 Քարի վրա կարդացի յես:
 Յերբ նայում էս շիրմին տխուր,
 Հուզվում ե խոր՝ սիրտ ու հոգիդ,
 Շուրջը նրա՝ դաշտն ամենուր,
 Կարծես ավլած՝ մաքուր եր խիտ:
 Նստած եյին յերկու մանուկ՝
 Աղջիկ-տղա փոքրիկ, բարի,
 Յերբ տղային խնդրեցի յես՝
 Պատւյտ յեկանք շուրջը քարի:
 Յեւ նա ասաց.— «Այս քարի տակ՝
 Պառկած ե լուռ մեր պապ Զալին,
 Յեւ թափում ե դառը արցունք
 Մեր հայր Գիգուլն՝ այստեղ դալիս,
 Նրա համար, վոր պապը մեր
 Ուղեցել ե իր թոռնիկին
 Ուսումի տալ, բայց դպրոցից
 Հե՛տ են դարձրել նրան կրկին,
 Չեն ընդունել մեր Գիգուլին,
 Յեւ հետ դալիս պապիկը մեր,
 Յերբ հասել ե հենց այս տեղը՝
 Բուքն ե խեղդել նրան՝ ահեղ:
 Հայրս այսոր ուսում չունի,
 Մեծացնում ե մեզ ամենքիս,
 Յեւ կտեսնեք մեզ կեսորին՝
 Այստեղ նստած՝ գիրք կարդալիս»:

Նորից հարցրի.— «Թող վոր լինի
 Ուսումն այդպես անգին մի բան,
 Դաս եք կարդում շիրմի վրա,

Միթե՞ չկա այլ տեղ ձեր տան»:

— Տեղ կա՛, սահայն, այստե՛ղ ենք
մենք...

Հաճախ այստեղ հաց ենք ուտում,

Նրա համար, վոր պապ-Չալին

Մեր է պահել բարի սրտում.

Յերբ վոր այստեղ գիրք ենք կարդում՝

Լսում է նա միշտ էլ խնդուն,

Մեզ սիրում է լավ կարգալիս,

Ու ժպտում է նա իր սրտում:

Յեվ մենք նրան հույս ենք տալիս,

Նա չի կարող խինդը ծածկել,

Ամեն անգամ ձայն է գալիս,

Գիտե՛ ծածուկ նա բարեկէ:

Ափսո՛ս, ափսո՛ս, վոր նա մեռավ,

Ու չի կարող կանգնել վրաի,

Թե չէ նա լավ տեսնում է մեզ՝

Գերեզմանից անչափ մոտիկ:

Նորից հարցրի. — «Լսե՞լ էք դուք,

Ի՞նչ եր ասում ձեր պապ Չալին»:

— Վոչ, — ասացին, — ձեզ պատմեցինք,

Թե վոնց բքից նա խնդրվել է:

Միթե՞ դուք մեզ չը լսեցիք,

Մեր պապ Չալին չկա մեզնում,

Գալիս է նա ուչ գիշերով,

Յեվ տեսնում ենք՝ միշտ յերազում:

Ամեն անգամ յերբ տեսնում ենք

Նրան վշտոտ, ախուր ու լուռ՝

Սրբսրթում է, և դողալով

Կրակ է փնտրում մեր բուխարում:

Մըրմնջում է սրբսրթում.

Տանջո՛ւմ է լուռ վիշտը նրան,

Հեծեծում է ահեղ բքից՝

Իր Գիգուլի ուսման համար,

Հենց վոր մութը հանգչում է լուռ՝

Մեր հայացքից կորչում է նա,

Վախենում է ու հեռանում,

Հոգարարձուն վոր չիմանա...

6.

Մանկան խոսքերն իմ մեջ ահա

Արթնացրին դառը մտքեր...

Մտքումս ասի. «Վոնց վոր Չալին՝

Յես էլ մի որ քուն կըմտնեմ.

Ել ինչո՞ւ յենք կյանքը դռում

Ու չենք մեռցնում այն ուժն անարգ,

Վոր փակում է դուռը ուսման՝

Աչխատավոր մարդկանց առաջ:

Տեսնում ենք, վոր գջլող մարդիկ

Չեն կշտանում մեր տանջանքով,

Յեվ այդպիսով կուլ են տալիս

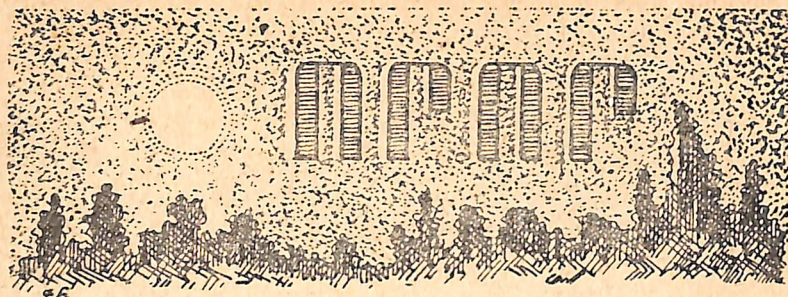
Մեր ճակատի քրտինքը ծով:

Ժողովուրդի ուսումն՝ անթեք

Սուր է հանդեպ գջլող մարդկանց,

Վոր փակում են ճամբան մեր դեմ,

Մեր մեջ արդեն խինդը հանգած:

Ծով յերկնքում աստղեր յեւան, ու դուքս սահեց
լուսնյակը լուռ,
Շուրջը փովեց անտառը մութ, փարվեց մոր պես՝
յերկիր-վորդուն,
Յերկիրն ուրվա կյանքից հոգնած՝ հանգստանալ ուզեց
հրես...

Մի՛ աղմկիր, սիրուն բալաս, դո՛ւ ել անուշ քունը կը
մտնես:

Դաշտը լռեց, ու բույներ սահում են լուռ, յերանելի,
եւ չի՛ լսվում ժրվժրվոցը՝ աղմկահույզ յերամների,
էուռ քնի մեջ՝ յերազներով բոլորն առան նոր խինդ
անտես,

Ու քո սիրտն ել յերազներով կը շողշողա, թե վոր
քնես:

Միայն այնտեղ, առվի ափին, սոխակն անուշ յերգ է
ասում,

Ու մտքերը՝ լուռ արբեցած՝ անվերջ դեպի նա յեն
վազում:

Յես ել գիտեմ յերգեր հյուսել, յերբ խնդություն
պատում է ինձ...

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Այս վոտանավորը 1885 թ. պատրաստ
շարված էր մանկական «Նորաթի» ամսագրի համար, սակայն
գրաքննությունն արգելեց: Հեղինակն այս բանաստեղծությունը
նվիրել է իր յեղբորորդուն: Բանաստեղծությունն առաջին ան-
գամ տպագրվել է «Թատրոն ու կենցաղ» ամսագրում՝ 1919 թ.:

Բա՛վ ե, վորդի՛ս, «աղու» ասես, յետ մի՛ մնա անուշ
քնից:

Միշտ քեզ սիրող ու փայփայող քո հորեղբոր լի
հույսն ես դու,

Կյանք եմ տալիս, վոր մեծանաս, լինես յերկրիդ դու
լուսատու,

Ու քեզ գոհես հայրենիքիդ, տանջանքներից չվախենաս,

Մի՛ ըշտապիր, հիմի արդեն պետք է քնես, անո՛ւշ
բալաս:

Քո մեջ արյունն հերոսական՝ յեռ է դալիս՝

հրավառված,

Տղամարդու նման՝ կրկին դո՛րձ կատարիր դու

փառանքանձ:

Այդպե՛ս ահա ձեռք կրեսես յերկրի հերոս անունը վես,

Ըսպասի՛ր դու, ժամը կըգա՛... հիմի պետք է անուշ
քնես:

Ժամանակի ընթացքն ու դարձն ինձ չեն կարող գրկի՛լ:
կամքից,

Դավ կըղնի բիրտ թշնամին, վոր ինձ գրկի իմ այս
կյանքից,

Բայց կը դժեմ յես դարձյալ հետք ու ճանապարհ՝
յեղած անտեր,

Քնի՛ր, քանի դու հակառակ դարձը յերկրի՝ չես
նկատել:

Յեվ յերբ դառնաս պատերազմից հաղթանակով դու
պսակված,

Յերկրիդ հերոս մարդկանց վարող՝ դրոշն՝ հզոր
ձեռքիդ պահած,

Ինձ ավետիր՝ գերեզմանիս, վոր ջնջվել է թշնամին
նենդ,

Վորից հետո՝ յե՛ս ել անուշ, հավերժական քուն կը
մտնեմ:

ՅԵՐԳ

ԱՌԱՎՈՅՅԱՆ

Մի՛ ծուլանա՝ տարված քնով,
Վե՛ր կաց, լվա՛ դեմքըդ ջրով,
Թե՛ վոր մնաս դու անլվա,
Տե՛ս, կնայեն քեզ ծաղրանքով:

Լվա՛, մաքրի՛ր ատամն ու լինդ,
Մի՛ յենթարկի՛ր անուշ քնիդ,
Յերկրիդ խնդրի՛ր, վոր քեզ սիրի,
Վորպես՝ վորդի ծաղկափթիթ:

Տղաս, թե՛ վոր յերկար քնես,
Դիտցի՛ր, կաանն բոլորը քեզ,
Յեղի՛ր արթուն ու ջանասեր,
Վոր բոլորի կողմից սիրվես:

Ով սիրում է շատ յերկար քուն,
Դասն անպատրաստ՝ կրնասի աուն,
Ծնողնե՛րն ել չեն սիրելու
Այդպիսի փուճ ու ծուլ վորդուն:

Ով վոր այդպես անկարգ մընա՝
Մի՛ մոռենա յերբեք նրան.
Նրա՛ն սիրի՛ր ու վատահի՛ր,
Ով սիրում է ուսումն ու վարք:

Յեվ ուսուցչիդ միշտ ել լսի՛ր՝
Ամեն անգամ, ամեն դասին,
Ով վոր տեսնի կըսի՛րի քեզ
Ու «Ջանասե՛ր» միշտ ել կասի:

Դու ծուլացար, հեռ մնացիր,
Դատարան չուտ չգնացիր,
Հավարվեցին, տես դպրոցում,
Ձանգը արդեն հնչեցրին:

Մի՛ ծուլանա՝ տարված քնով,
Վե՛ր կաց, լվա՛ դեմքըդ ջրով,
Վազ տուր չուտով դեպի դպրոց՝
Նոր յեռանդով ու ծիծաղով:

ԿԱՐ ԱՆՈՂ ՓՈՔՐԻԿ ԱՂՋԻԿՆԵՐԻ ՅԵՐԳԸ

Հետ չմնանք գործից արդար,
Ժպտաց արփին ոգու՜մ հստակ,
Ու վաղորդյան հովից անուշ
Փթթեցին վարդն ու մանուշակ:

Մենք ձեռք զարկինք ձեռագործին,
Մի ազամ ել անուշ յերգենք.
Փա՛ռք սիրելի արդար գործին,
Չե՛նք սիրում մենք կեղծ գործն յերբեք:

Աշխատանքը խինդ է տալիս
Յեւ վզորացնում ուշիմ մարդուն,
Չունեցողին հաց է տալիս,
Ինչ վոր ունի՝ կըրկնապատկո՛ւմ:

Հետ չմնանք գործից արդար,
Յեւ աշխատենք՝ ձեռքը-ձեռքին,
Ուսման համա՛ր, միայն ուսմա՛ն—
Այստեղ յեկանք ահա կրկին:

Ով վոր ուսման ու գործի մեջ
Յե՛ւ ուշիմ է և՛ ջանասեր,
Նա՛ կը լինի շատ-շատերի
Նաեւ վորպես սիրված ընկեր:

Միշտ ել գործը լավ ու արդար՝
Թշնամի՛ յե աղքատության.
Ով սուրբ գործում ուժ կըղնի՝
Նա՛ յե միայն սիրո արժան:

ՏԱՏԻԿՆ ՈՒ ԹՈՒՆԻԿՆԵՐԸ

Գաղանի պես մի վիրավոր,
Վոր խոր ցավից խուլ վռնում է,
Սար ու ձորում վողբի ձայնով,
Հոգմբ անքուն մահչում է:

Մերթ թնդում է ահեղ ձայնով,
Զյունը ցրում սար ու ձորում,
Մերթ ել ուժեղ ծափեր տալով՝
Հսկա ծառերն է որորում:

Մերթ հեծկաում է չռան մոտ,
Սըրսըրթում է ցրտից ասես,
Տաքուկ անկյան անչափ կարոտ՝
Աղերսում է, վոր մտնի ներս:

Կրակի առաջ հանգիստ նստած՝
Պատմում է տառն իր թոռնիկին.
Նա լավ զիտե պատմել առակ
Յեվ հեքյաթներ՝ պես-պես ու հին:

Յեվ լում են իրան անձայն՝
Թոռնիկները սիրով կրկին.
Նստառելով կկլի նման՝
Իրենց սիրած տառի կողքին:

Մերթ խորհում են հուզումնալից...
Մերթ ել հանգիստ ու լուռ ժպտում,
Յերբ հոգնում են, ահա նորից
Տառի ծնկան քուն են մանում:

Յերբ մնացի մեն ու մենակ,
 Յեվ ձանձրացա ինքրս ինձնից,
 Յես բաց արի դուռը՝ արագ,
 Անցա առվի ա՛փը նորից:
 Ամռանն՝ առուն այդ սարերից
 Խոխոջարով վազում եր ցած,
 Շիթերն արծաթ՝ սալ-քարերին
 Շաղ եր տալիս մարդարտացած:
 Խաղ եր անում թփերի հետ՝
 Լուռ տարածված նրա ափին,
 Ծաղիկներին այն հոտավետ՝
 Յող-մարդարիտ շարում կրկին:
 Ու սոխակի դալալին անուշ
 Տարածվում եր հեռվից հեռուն,
 Տարվո՛ւմ էյին դաշտն ու անտառ՝
 Դալալներով այդ որորուն:
 Այսոր, սակայն, չի զարգարված
 Ծաղիկներով ափը նրա,
 Սառուցի թափ արգելակված՝
 Վողբ ե ասում նա իր վրա:
 Հողի տակից լսվում ե խուլ
 Նրա վշտոցն ահա ուժգին,
 Մերթ դառնում ե թույլ ու տխուր,
 Մերթ ել վորպես անուշ դալալ:

Յես կանգնած եմ գլխին նրա,
 Մտածում եմ. «կանցնի՛ ձըմեռ,
 Յեվ կարթնացնի մայր-բնությանն՝
 Արեվը վառ և անհամբեր:
 Յեվ կարթնանա իմ առուն ել,
 Գեղեցկությամբ կըզարգարվի,
 Կը ճովողեն նրա ափին
 Հավքերն ուրախ ու սեվաչփի:
 Բայց ուրիշ ե մարդը անգոր,
 Ուրիշ կյանքով ապրում ե նա,
 Հենց վոր սիրտը դադար առնի՝
 Այնուհետե չի՛ արթնանա»:

Մի ուրախալի մայիսյան յերեկո, ամբողջովին քրտնակոլով, Նիկոն վագետությամբ իր մոր ծնկներին ընկավ և գոչեց.

— Մայրի՛կ, գիտե՞ս ձեռքումս ինչ կա:

— Գիտեմ. դա արտուտն է: Լսի՛ր, վո՞րտեղից դուտար:

— Այս առավոտ այգու ցանկապատի մեջ դուտ: Նստեցի ցանկապատի տակ, սպասում եյի ու սպասում... Տեսնեմ՝ թը՛ռռ... Թփրտոց լավեց և հանկարծ այս սատանա ծիտիկը թռավ իր բույնը: Յես սուտ կացա. դանդաղ և զգուշ վեր յելա, ծածուկ մոտեցա նրան, և... գլխարկովս ծածկեցի բույնը: Հետո ձեռքս մտցրի գլխարկիս մեջ և դուրս հանեցի իմ ծիտիկին:

— Միթե՞ միայն դա յեր այնտեղ:

— Սրա ձագերն էլ այնտեղ եյին, մայրիկ: Նրանք փոքրիկ, դեռևս անփետուր ու մերկ եյին, դրա համար էլ նրանք ինձնից չեն կարող փախչել:

— Իսկ ինչի՞դ ե պետք այդ ծիտիկը:

— Ուզում եմ վանդակը դնել և սենյակում կախել:

— Հետո ի՞նչ կլինեն նրա վորբացած ձագուկները:

— Ուզում եմ նրանց էլ բերել այստեղ և մեծացնել: Յես հենց հիմա պետք ե վազ տամ նրանց մոտ:

— Եհ, դու ուզում ես ինձ նեղացնել... Նրա համար, վոր էլ չես կարող հասնել նրանց բերելու...

— Ձե, մայրիկ, նրանք հեռու չեն: Լսի՛ր ինձ, դու գիտե՞ս իմ մեծ սալորենին: Նրանք հենց դրա դիմացն են: Տեղը լավ գիտեմ:

— Դրա ժամանակը չէ: Բանն այն է, վոր քեզ բռնելու յեն գալիս:

— Ինձ բռնելու՞, ի՞նձ:

— Այո, քեզ բռնելու: Նախ հայրիկիդ կտանեն և ապա կգան քեզ ու քո քրոջը տանելու:

— Վա՛յ, մայրի՛կ, ի՞նչ են ուզում մեզնից:

— Ձեզ կբանտարկեն փոքրիկ սենյակում և այնտեղից դուրս գալու իրավունք այլևս չեք ունենա. ուրիշ վատ բան չեն անի ձեզ. ամեն ոք կխմեցնեն ու կուտեցնեն: Սակայն այլևս դու չես կարող վազվզել և ինձ տեսնել:

Տղան սկսեց լաց լինել:

— Ի՞նչ յեղավ, վորդիս, ի՞նչ պատահեց: Միթե՞ այդքան սարսափելի յե արգելափոցում մնալ, յերբ ամեն ինչ կունենաս այնտեղ:

Վորդին սկսեց հեկեկալ և մորն այլևս չկարողացավ պատասխանել:

— Նրանք կվարվեն հորդ, քեզ ու քրոջդ հետ այնպես, ինչպես դու յես վարվում այդ ծիտիկի և դրա ձագուկների հետ:

Աչքերը արցունքով լցված մանուկը մի պահ մտածեց և ապա բացականչեց.

— Հա՛, յես հենց հիմա բաց կթողնեմ իմ արտուտիկին, — բուռը բացեց, և թռչունն ուրախությամբ թռավ պատուհանից:

— Հանգստացիր, իմ հույսն ու ապավեն: Քեզ փորձելու համար միայն ասացի այս փոքրիկ հեքիաթը: Վոչ հորդ, վոչ քեզ և վոչ էլ քրոջդ չեն բանտարկի:

Ուրախացած մանուկն այսպէս
Միշտ նստում եր թափ թփի քով,
Յեւ իր կողմից գերված ծախն
Ասում եր նա փաղաքշանքով:

— Կկանգնեյի բնիդ պահակ,
Ծիտիկ, հանդում, այսպէս յերկար.
Հիմա արդեն վերջին անգամ
Հաջողութեամբ ձեռքըս ընկար:

Ծրվծվում են ձագերը քո,
Կեր են ուզում, կեր՝ ամենքից.
Սիրտդ զգում ե ցավ ու մորմոք,
Բան չի գալիս քո թույլ ձեռքից:

Չուր են փորձում նրանք թռչել—
Չազուկներըդ խեղճ ու կրակ.
Ասա ինձնից վո՞նց կազատվեն—
Թւից, փետրից նրանք զրկված:

Այդ ժամանակ ծառի ճյուղին
Նստեց արու ծիտը տխուր
Յեւ վողբն արեց մայր ծիտիկի,
Թափեց արցունք, լաց ու մրմուռ:

Ասում եր նա մանկան.— «Հիշի՛ր,
Դո՛ւ ել մայրիկ ունես սիրած,
Հոգ ե տանում ամեն բոպե՛
Քեզ, սիրելի վորդուդ ահա:

Ի՛նչ կպակսի, վոր մենք ապրենք,
Մենք ել լինենք այս աշխարհում,
Ծրվրլալով քեզ կգերենք,
Վոր սավառնենք ողում, հանգում:

Բա՛ց թող գերված քո ծիտիկին,
Դարձրու ազատ ու անկաշկանդ,
Ծնողներդ քեզ կսիրեն,
Դու կունենաս լավ կյանք ու բախտ:

Մանուկն ասես լսեց, խղճա՛ց
Չեռքում պահած խեղճ ծիտիկին,
Հիչեց նաեւ այդ ժամանակ
Շատ սիրելի իր մայրիկին:

Յեւ մտածեց.— «Վոնց վոր յես եմ
Սիրում, պաշտում մորըս անգին,
Այս ձագուկներն ել սիրում են
Իրենց մորը խիստ թանկագին:

Չե, ծիտիկին պիտի թողնեմ,
Թող վոր ճախրի՛ յերկնքում բաց,
Ուրախանա ու սավառնի՝
Չազուկների դործով տարված:

Միշտ յերգ ասի ձագուկներին,
Յերգը թովիչ և անմեկին,
Նրանց յերգի վանկերն անուշ՝
Հըրապուրե՛ն միշտ ամենքին»:

Մտածելուց նա դադարեց
Ու ծիտիկին թողեց ձեռքից,
Ուրախացած ծիտիկն այսպէս
Թռաւ—անցավ այգու կողքից:

Ազատելու համար՝ մանկան
Բարի մաղթեց ծրվալով,
Նստեց բնում, յերգե՛ց յերկար
Ու ծրվաց անուշ ձայնով:

Պատ. խմբագիր՝ Վեպեր
Տեխ. խմբագիր՝ Ան. Գասպարյան
Սրբազրիչ՝ Թ. Հովակիմյան

Դպրակիտի լիազոր. Ղ—3590 Հրատ. 4554.

Պատվեր 255. Տիրաժ 3000.

Թուղթ 62×94. Տպագր. 3 մամ.

Մեկ մամ. 24, 480 նշան.

Հանձնված է արտադրության 15 մարտի 1938 թ.

Ստորագրված է տպագրության համար 27 մայիսի 1938 թ.

Պետհրատի I տպարան, Յերևան, Լենինի 65.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0403050

14031

ԳԻՆԸ 1 Ռ. 50 Կ.

1977

804

1
2

ՇԱՒԵԼԻ
ՔՐԻԿԼՅՈՒՇԵՆԻԱ ՇԱԼՎԱ
ԴԻԶ ԱՐՄ. ՏՏՐ, ԵՐԵՎԱՆ